ISSN: 2181-3906 2026

International scientific journal
«MODERN SCIENCE AND RESEARCH»
VOLUME 5 / ISSUE 11 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

1-SINF O‘QUVCHILARIDA HUSNIXAT KO‘NIKMALARINI TASVIRIY VA OBRAZLI TOPSHIRIQLAR VOSITASIDA SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Yakubova Ruxshona Rustamjonovna
Xalqaro Nordik universiteti
70110401 - Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang’ich ta’lim)
1-kurs magistranti.
Tel.: +998 94 669 90 12 ***Email:*** ***yakubovar429@gmail.com***
https://doi.org/10.5281/zenodo.24396248

Annotatsiya. *Maqolada 1-sinf o‘quvchilarida husnixat ko‘nikmalarini shakllantirishda tasviriy hamda obrazli topshiriqlardan foydalanishning metodik imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi.*

Tadqiqot mavjud ilmiy adabiyotlar va boshlang‘ich ta’lim metodikasiga oid qo‘llanmalarni qiyosiy tahlil qilishga asoslangan. Harf elementlarini sodda tasvirlar bilan bog‘lash, harakat yo‘nalishini ko‘rgazmali tushuntirish, namunani kuzatish va mustaqil yozishga o‘tish bosqichlari tavsiflanadi. Shuningdek, o‘qituvchi uchun topshiriqlar jadvali, bir mashg‘ulotning namunaviy ketma-ketligi hamda individual kuzatuv mezonlari taklif etiladi.

Tasviriy mashqlar husnixatga kirish vazifasini bajarishi, biroq harflarni bevosita yozish mashqining o‘rnini bosa olmasligi asoslanadi. Maqolada sinf tajribasidan olingan yangi statistik natijalar da’vo qilinmaydi.

Kalit so‘zlar: *husnixat, 1-sinf, boshlang‘ich ta’lim, tasviriy topshiriq, obrazli yondashuv, harf elementi, ko‘rish-harakat muvofiqligi, baholash.*

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ КАЛЛИГРАФИЧЕСКОГО ПИСЬМА У ПЕРВОКЛАССНИКОВ С ПОМОЩЬЮ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНЫХ И ОБРАЗНЫХ ЗАДАНИЙ

Аннотация. *В статье рассматриваются методические возможности изобразительных и образных заданий при формировании навыков каллиграфического письма у учащихся первого класса. Работа основана на сравнительном изучении научных публикаций и учебно-методической литературы по начальному образованию. Описаны этапы перехода от наблюдения простого изображения к осознанию графического элемента буквы, освоению направления движения руки и самостоятельному письму.*

Предложены примеры заданий, последовательность учебной работы и критерии индивидуального наблюдения за разборчивостью письма. Подчёркивается, что образные упражнения дополняют прямое обучение написанию букв, но не заменяют его.

Представленная методика носит проектный характер и не сопровождается вымышленными результатами педагогического эксперимента.

Ключевые слова: *каллиграфическое письмо, первый класс, начальное образование, изобразительное задание, образное обучение, графический элемент, зрительно-моторная координация.*

METHODS OF DEVELOPING HANDWRITING SKILLS IN FIRST-GRADE PUPILS THROUGH VISUAL AND IMAGERY-BASED TASKS

ISSN: 2181-3906 2026

International scientific journal
«MODERN SCIENCE AND RESEARCH»
VOLUME 5 / ISSUE 11 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

Abstract. *The article examines the methodological use of visual and imagery-based tasks to develop legible handwriting among first-grade pupils. The study draws on a comparative review of research literature and primary education teaching resources. It outlines a progression from observing simple visual shapes to identifying letter strokes, understanding movement direction, and producing letters independently. Practical task examples, a sample lesson sequence, and criteria for monitoring individual progress are presented. Particular attention is paid to letter proportions, line alignment, stroke direction, and spacing. Visual imagery is treated as a supportive bridge to explicit handwriting instruction rather than as a replacement for direct letter practice. The proposed teaching framework is theoretical and methodological; no uncollected classroom data are reported.*

Keywords: *handwriting, first grade, primary education, visual tasks, imagery-based instruction, letter formation, visual-motor coordination, formative assessment.*

KIRISH

Savod o‘rgatishning dastlabki bosqichida bola nafaqat harflarni tanishi, balki ularni qo‘l harakati orqali qog‘ozda aniq ifodalashi ham kerak. Husnixatga o‘rgatish shu bois faqat yozuvning tashqi chiroyiga bog‘liq vazifa emas. O‘quvchi harfning qayerdan boshlanishi, qanday yo‘nalishda davom etishi, satrga nisbatan qaysi balandlikda joylashishi va boshqa harflardan qanday farqlanishini asta-sekin egallaydi. Erta yoshdagi yozuv tayyorgarligiga bag‘ishlangan ilmiy sharhda nozik motorika va yozuvga tayyorlik ko‘nikmalarining ta’lim jarayonidagi o‘rni alohida ko‘rsatilgan [1].

Husnixatning o‘ziga xos murakkabligi ko‘rish, diqqat, qo‘l barmoqlari harakati va fazoviy mo‘ljalni bir vaqtda talab etishidadir. Bola namuna harfga qaraydi, uning qismlarini ajratadi, qo‘lining harakatini rejalaydi, so‘ng yozganini qayta tekshiradi. Yozuvdagi qiyinchiliklar ba’zan faqat mashqning kamligidan emas, ko‘rish-harakat muvofiqligi yoki harakatni ketma-ket boshqarishdagi individual tafovutlardan ham kelib chiqadi. K. Feder va A. Majnemer bu ko‘nikmalarni kompleks baholash zarurligini ta’kidlagan [2]. Shuning uchun barcha o‘quvchiga bir xil tezlikda va bir xil hajmda mashq berish har doim ham maqsadga muvofiq emas.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi bir necha vazifani uyg‘unlashtiradi: yozuv namunasini tushuntiradi, harakatning bosh va yakun nuqtalarini ko‘rsatadi, o‘quvchini qisqa mustaqil mashqqa jalb etadi va xatoni o‘z vaqtida tuzatadi. AQSH Ta’lim fanlari institutining boshlang‘ich yozuv bo‘yicha amaliy qo‘llanmasida ham harflarni ravon hosil qilish, imlo va gap tuzishni o‘rgatish bir-biri bilan bog‘liq vazifalar sifatida ko‘riladi [3]. Demak, husnixat mashqi mazmunsiz ko‘chirishga aylanmasligi, o‘quvchining so‘z va gap yozishga tayyorgarligiga xizmat qilishi kerak.

Mahalliy metodik adabiyotlarda yozuv quroli, o‘tirish holati, ko‘rgazmalilik, harf elementlari va grafik xatolar bilan ishlash masalalari izchil yoritilgan. X. G‘ulomova va hammualliflarning husnixat metodikasiga oid qo‘llanmasida ko‘rgazmali vositalar hamda didaktik o‘yinlardan foydalanish imkoniyatlari berilgan [4]. Ushbu yondashuvni bugungi 1-sinf mashg‘ulotiga moslashtirishda tasvirning maqsadga xizmat qilishi muhim: chiroyli rasmning o‘zi

o‘quvchiga kerakli grafomotor harakatni o‘rgatmaydi. Rasm va harf o‘rtasidagi o‘xshashlik aniq ochib berilgandagina topshiriq yozuv ko‘nikmasiga yo‘naltiriladi.

Maqolaning maqsadi 1-sinfda harf shaklini anglash va yozuv harakatini o‘zlashtirishga yordam beradigan tasviriy-obrazli topshiriqlar tizimini ishlab chiqish hamda uni qo‘llash shartlarini asoslashdir. Buning uchun harf elementlarini o‘rgatishning kuzatuv, taqqoslash, mashq va qayta aloqa bosqichlari ajratildi; har bir bosqich uchun o‘qituvchining amaliy harakati va baholash belgisi belgilandi. Asosiy savol shunday qo‘yiladi: tasviriy obraz bolaga harfning grafik tuzilishini tushunishda qanday yordam beradi va qaysi nuqtada o‘qituvchi bevosita yozuv mashqiga o‘tishi zarur?

METODOLOGIYA

Ish nazariy-metodik tadqiqot sifatida bajarildi. Manbalar tanlashda birinchi navbatda boshlang‘ich yozuv ko‘nikmasi, ko‘rish-harakat uyg‘unligi, harfni qo‘l bilan yozish hamda metodik mashqlar samaradorligi haqidagi ilmiy nashrlarga murojaat qilindi. Qo‘lyozma harf yozish tajribasi bilan keyinchalik harfni ko‘rish jarayonidagi miya faolligi o‘rtasidagi bog‘liqlik K. James va L. Engelhardt tadqiqotida yoritilgan [5]. Ushbu natija yozishga doir faol harakatning ahamiyatini ko‘rsatadi, ammo bitta neyrofiziologik tajriba maktabdagi barcha tasviriy o‘yinlarning samaradorligini bevosita isbotlamaydi.

Yozuv ravonligini o‘rgatishga bag‘ishlangan 2022-yilgi meta-tahlilda maktabgacha va boshlang‘ich yoshdagi o‘quvchilar ishtirok etgan 31 ta tadqiqot umumlashtirilgan. Mualliflar turli yozuv mashqlari, ko‘p tarkibli yondashuvlar va natijaga oid aniq qayta aloqaning ahamiyatini ko‘rsatadilar [6]. Mazkur maqolada ular bergan umumiy pedagogik tamoyillar olinadi, biroq xorijdagi eksperimentlarning sonli natijalari O‘zbekistonning 1-sinflari uchun tayyor ko‘rsatkich sifatida qo‘llanmaydi. Topshiriq misollari manba matnidan ko‘chirilmagan, balki ushbu tamoyillardan kelib chiqib ishlab chiqilgan metodik namunalardir.

Normativ asos sifatida “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunining umumiy o‘rta ta’lim va ta’lim olish huquqiga doir normalari hisobga olindi [7]. Mahalliy metodik tayanchni aniqlashda K. Qosimova va hammualliflarning “Ona tili o‘qitish metodikasi” darsligidagi savod o‘rgatish, yozish va nutqni rivojlantirishga oid yondashuvlarga tayanildi [8].

Normativ hujjat umumiy tashkiliy-huquqiy doirani belgilaydi; muayyan harf elementini qanday chizish kabi amaliy masalalar esa dastur va metodik qo‘llanmalar doirasida hal etiladi.

Tahlilda qiyoslash, vazifani bosqichlarga ajratish, pedagogik modellashtirish va mezon asosida tavsiflash usullari qo‘llandi. T. Santangelo va S. Graham meta-tahlili bevosita husnixat o‘rgatishning o‘qilish va ravonlikka ta’sirini baholagan tadqiqotlar yig‘indisini beradi [9]. B. Wolf, R. Abbott va V. Berninger ishi esa birinchi sinf o‘quvchilarida ko‘p kanalli yozuv o‘rgatishni o‘qish va imlo faoliyati bilan bog‘lash mumkinligini ko‘rsatadi [10]. Shu ilmiy asoslardan foydalanib namuna-kuzatuv–harakat–mustaqil yozuv–tuzatish ketma-ketligi tuzildi.

Taklif etilgan sxema real sinfda sinab ko‘rilgan eksperiment natijasi emas; u keyingi sinov uchun aniq tekshiriladigan metodik loyiha sifatida taqdim etiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

1. Husnixat ko‘nikmasining tarkibi

Boshlang‘ich bosqich uchun “husnixat” tushunchasini birgina chiroyli ko‘rinish bilan chegaralash yetarli emas. Mazkur maqolada to‘rtta asosiy ko‘rsatkich ajratildi: harf shaklining tanilishi, elementlarning to‘g‘ri ketma-ketligi, satr va oraliqni saqlash, yozuvning boshqalar tomonidan oson o‘qilishi. Bunday ajratish o‘qituvchiga “xunuk yozding” kabi umumiy baho o‘rniga aniq ko‘rsatma berishga yordam beradi. Masalan, harf tanilayotgan bo‘lsa-yu, satr chizig‘idan chiqib ketayotgan bo‘lsa, butun yozuvni qayta ko‘chirtirishdan ko‘ra balandlikni belgilovchi chiziqli mashqni tanlash maqsadga muvofiq.

Yozuvga tayyorgarlik hamma bolada bir xil darajada boshlanmaydi. Ayrim o‘quvchi egri chiziqni qo‘li bilan bemalol chizadi, lekin harfni ko‘rish namunasi bilan solishtirishda qiynaladi.

Boshqa bola harfning qaysi nuqtadan boshlanishini biladi, biroq qalamning bosimini me’yorlashga qiynaladi. Shuning uchun tasviriy topshiriqni baholashda bolalarning rasm chizish qobiliyati va badiiy didini emas, yozuv harakatiga aloqador qismni kuzatish kerak. Harfning o‘qilishiga xizmat qilmaydigan bezaklar, haddan tashqari ko‘p rang yoki ortiqcha detallar diqqatni chalg‘itishi mumkin.

Harf shakli ustida ishlash kichik grafomotor birliklardan boshlanganda vazifa aniqroq bo‘ladi. To‘g‘ri chiziq, yoy, oval, qiya yo‘nalish, ilgaksimon burilish kabi elementlar bolaning kundalik tasavvuriga yaqin tasvirlar bilan bog‘lanishi mumkin. Biroq o‘xshashlik shartlidir: masalan, quyosh rasmi “o” harfining yozuvdagi mutlaq namunasi emas, faqat dumaloq harakatni tushuntirish vositasidir. O‘qituvchi har doim tasvirdan so‘ng haqiqiy harf shaklini ko‘rsatadi; o‘quvchi esa tasvirni emas, yozuv dasturida o‘rgatilayotgan harfni mashq qiladi.

2. Tasviriy-obrazli topshiriqlar tizimi

Tasviriy topshiriq ko‘riladigan shaklga tayanadi: chiziqli yo‘l, yoy, halqa, nuqtalar oralig‘idagi masofa. Obrazli topshiriq esa shu shaklga qisqa ma’no beradi: “yo‘l bo‘ylab yurish”, “ko‘prikdan o‘tish”, “yomg‘ir tomchisini aylantirish”.

Birinchi holatda bola chiziqning tashqi belgisini ko‘radi, ikkinchisida esa uni eslab qolishga xizmat qiladigan sodda tasavvur hosil qiladi.

O‘qituvchi topshiriqni tashkil etganda ikki maqsadni aralashtirmasligi kerak: rasmni ijodiy bezash erkin bo‘lishi mumkin, ammo harfni yozishga tegishli yo‘nalish va satrga joylash qat’iy namuna bilan o‘rgatiladi.

Dastlabki topshiriqlar katta o‘lchamdagi harakatni kichik yozuvga o‘tkazish tamoyili asosida berilishi mumkin.

Masalan, bola doskada yoki havoda yoy yo‘nalishini ko‘rsatadi, so‘ng katak yoki satrga mos qog‘ozda shu yo‘nalishning qisqaroq ko‘rinishini bajaradi. Keyingi bosqichda o‘qituvchi o‘quvchining e’tiborini boshlanish nuqtasiga, qalamning burilishiga va tugash joyiga qaratadi.

Bir necha elementdan tashkil topgan harfni birdaniga takrorlash qiyin bo‘lsa, elementlar alohida ko‘rsatiladi; ularning qanday tutashishi esa yozuv daftaridagi namuna bilan tekshiriladi.

ISSN: 2181-3906 2026

International scientific journal
«MODERN SCIENCE AND RESEARCH»
VOLUME 5 / ISSUE 11 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

1-jadval. Tasviriy topshiriqdan yozuv elementiga o‘tish namunasi

Tasvir yoki obraz	Mashqning yozuvga oid maqsadi	O‘qituvchining aniq ko‘rsatmasi
Ko‘prik	Yoy yo‘nalishi	Boshlanish va tugash nuqtasini belgilang.
To‘lqin	Egri chiziq	Satr balandligini saqlang.
Halqa	Oval harakat	Harf namunasi bilan qiyoslang.
Yo‘l va bekat	Bir xil oraliq	Elementlar oralig‘ini saqlang.
Qiya yomg‘ir	Qiya chiziq	Qiyalik va uzunlikni qiyoslang.

1-jadvaldagi obrazlar harf turi bo‘yicha qat’iy belgilangan standart emas, balki o‘qituvchi foydalanishi mumkin bo‘lgan didaktik namunadir. Harflarning aniq yozilish shakli o‘quvchi foydalanayotgan yozuv daftariga mos bo‘lishi kerak. Masalan, ovalni mashq qilishda “o” harfi bilan bir xil ko‘rinadigan rasm topishdan ko‘ra, bolaning qalam harakatini nazorat qilishi muhimroq. Har bir mashqdan keyin o‘qituvchi bitta real harf yoki o‘rganilgan harf birikmasini yozdiradi. Natijada tasvir bilan shug‘ullanishning maqsadi o‘quvchi uchun ochiq qoladi: “bu rasmni chizdik, chunki endi shu harakat yordamida harfni yozamiz”.

Obrazlar tanlashda o‘quvchining tanish muhitidan foydalanish foydali. Bog‘dagi yo‘lak, ko‘prik, yomg‘ir, qalam yo‘li yoki bog‘ich halqasi kabi sodda tasvirlar qo‘shimcha izohsiz anglashiladi. Ammo madaniy yoki maishiy tajriba barcha bolada bir xil bo‘lmasligi mumkin. Shuning uchun tushunarsiz obraz o‘rniga o‘quvchilar bilan birgalikda vazifaga mos boshqa misol tanlanadi.

Muhimi, bolaning tasvirni tanishi emas, o‘qituvchi so‘ragan chiziq va harakatni aniq bajarishidir. Mazmunli tanlov o‘quvchini faol tinglashga undaydi, lekin baholash mezoni baribir grafik ko‘nikmaga bog‘liq bo‘lib qoladi.

Tasviriy mashq matnga bog‘lanmasa, u umumiy rasm chizish faoliyatiga aylanadi. Shu sababli o‘rganilgan harfdan qisqa bo‘g‘in, keyin esa bolaga tanish sodda so‘z tuzishga o‘tish tavsiya etiladi.

So‘zning ma’nosi bola uchun aniq bo‘lsa, u harf shakli bilan birga yozuvning kommunikativ vazifasini ham ko‘ra boshlaydi. Bunda o‘qituvchi faqat o‘quv dasturida o‘rganilgan harflarni qo‘llaydi; hali tanishtirilmagan harflarni ko‘plab yozdirish mashqning pedagogik izchilligini buzishi mumkin. Bu jihat mahalliy ona tili o‘qitish metodikasidagi savod o‘rgatish mantiqiga mos keladi [8].

3. Bosqichma-bosqich dars tashkil etish

Tasviriy-obrazli topshiriqning samarasi uni darsning qaysi joyiga kiritishga bog‘liq.

Dastlabki daqiqalarda bolaning e’tibori harakatga jalb qilinadi; keyin o‘qituvchi qisqa ko‘rgazmali namuna beradi. Asosiy mashq vaqtida o‘quvchi harfni o‘zi hosil qiladi, o‘qituvchi esa kerak bo‘lganda bir ko‘rsatmani takrorlaydi. Yakunda har kim o‘z yozuvidan bitta muvaffaqiyatli va bitta tuzatishni talab qiladigan elementni topishga urinadi.

Bunday izchillikda o‘qituvchi har bir harfni ko‘p marta ko‘chirtirish o‘rniga, qaysi harakatda uzilish yuz berayotganini tezroq ilg‘ashi mumkin.

Quyidagi reja 35 daqiqalik namunaviy mashg‘ulot sifatida ishlab chiqilgan. Uning vaqti rasmiy umumiy me’yor sifatida talqin qilinmaydi: dars jadvali va o‘quv dasturiga muvofiq o‘zgartiriladi. Rejadagi tasviriy ishga ajratilgan vaqt qisqa bo‘lib, asosiy e’tibor harfning bevosita yozilishiga qaratilgan. Agar sinfda ayrim bolalar yozuvni sekin o‘zlashtirsa, yangi topshiriqlar sonini ko‘paytirish o‘rniga, bir elementni to‘g‘ri bajarishga imkon beriladi.

2-jadval. Bir mashg‘ulotning namunaviy ketma-ketligi

Bosqich	Vaqt	Ish mazmuni va kuzatish
Maqsad	3 daqiqa	Element va vazifa tanishtiriladi.
Tasvir	5 daqiqa	Yozish yo‘nalishi belgilanadi.
Namuna	6 daqiqa	Harf boshi, burilishi, yakuni ko‘rsatiladi.
Yozish	10 daqiqa	Harf satrda yoziladi, kuzatiladi.
So‘z	6 daqiqa	Tanish bo‘g‘in yoki so‘z yoziladi.
Tuzatish	5 daqiqa	Bir xato va tuzatish yo‘li aytiladi.

Darsni tashkil qilishda ko‘rgazmaning o‘lchami va ravshanligi ham ahamiyatga ega.

Doskadagi namunani orqa qatordagi bola ko‘ra olishi, strelka yoki boshqa belgi bilan ko‘rsatilgan yo‘nalish chalkashmasligi lozim. Harflarni faqat rang bilan farqlash ayrim o‘quvchi uchun yetarli bo‘lmasligi mumkin; harakat yo‘nalishi og‘zaki izoh, strelka va ko‘rsatilgan harakat orqali bir-birini to‘ldiradi. Tasvirlar ko‘p bo‘lsa, o‘quvchining e’tibori topshiriq mazmunidan chetga chiqadi. Shuning uchun bitta mashq uchun bitta asosiy grafik element va bitta qisqa obraz yetarlidir. Harakatni ko‘rsatish jarayonida “birinchi shundan boshlaymiz, keyin shu tomonga buramiz, shu yerda tugatamiz” kabi sodda ko‘rsatmalar afzal. O‘quvchi ham harfni yozishdan oldin bu tartibni og‘zaki aytib berishi mumkin. Bu jarayon so‘z bilan harakat orasidagi bog‘lanishni mustahkamlashga yordam berishi mumkin, biroq hamma boladan bir vaqtning o‘zida tez gapirish va tez yozish talab qilinmaydi. Dastlab og‘zaki tasvir, keyin yozish va so‘ng tekshirish bosqichlarini ajratish e’tibor yukini kamaytiradi. Ko‘p kanalli o‘qitish haqidagi birinchi sinf tadqiqotlari bunday bosqichlarni sinf faoliyati bilan bog‘lash mumkinligini ko‘rsatadi [10].

4. Xatolarni aniqlash va individual yordam

Husnixatdagi xato turini aniqlash o‘qituvchining navbatdagi vazifasini belgilaydi. Agar oval yopilmay qolsa, harakatning yakun nuqtasi aniq ko‘rsatiladi. Agar harf tik yoki qiya yo‘nalishda muntazam o‘zgarib ketsa, boshlanish nuqtasini satrda belgilash foydali bo‘lishi mumkin. Harflar orasidagi masofa siqilsa, o‘quvchiga ikkita sodda shakl o‘rtasida ko‘rinadigan “bo‘sh joy” qoldirish eslatiladi. Xatoni tuzatishda o‘quvchining butun daftarini “noto‘g‘ri” deb baholash o‘rniga, tuzatilishi mumkin bo‘lgan bitta nuqta ko‘rsatiladi. Qolgan ko‘nikmalar e’tiborsiz qolmaydi, lekin ayni mashqning maqsadi bir-biriga aralashib ketmaydi.

ISSN: 2181-3906 2026

International scientific journal
«MODERN SCIENCE AND RESEARCH»
VOLUME 5 / ISSUE 11 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

1-sinf o‘quvchilarida vaqtinchalik noaniqlik bilan barqaror qiyinchilikni ajratish muhim.

Bir necha urinishdan keyin bola shaklni yaxshilasa, bu o‘rganish jarayonining tabiiy qismi bo‘lishi mumkin. Qalamni ushlashda sezilarli zo‘riqish, yozuvni davom ettira olmaslik, keskin charchash yoki elementlarni doimiy ravishda farqlay olmaslik kuzatilsa, o‘qituvchi ota-ona va maktab mutaxassislari bilan ehtiyotkor maslahatlashishi lozim. Pedagogning vazifasi klinik tashxis qo‘yish emas, sinfdagi yozuv faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va zarur yo‘naltirishga e’tibor qaratishdir. Yozuvning ko‘p tarkibli tabiati haqidagi tadqiqotlar bu masalada oddiygina “ko‘proq yozdirish” bilan cheklanmaslik zarurligini ko‘rsatadi [2].

O‘quvchi yozgan namunasini oldingi yozuvi bilan taqqoslash baholashning maqsadga muvofiq yo‘lidir. Bunda barcha bolani bitta ko‘rinishga keltirish emas, har bir o‘quvchining keyingi kichik qadamini ko‘rsatish ko‘zlanadi. Masalan, dastlab ovalning yuqori qismi noto‘g‘ri yo‘nalishda chizilgan bo‘lsa, keyingi namunada shu qism yaxshilanganini qayd etish mumkin.

Buning uchun oddiy kuzatuv varaqasi yetadi; o‘qituvchi har safar uzun izoh yozishi shart emas. Baholashning aniq va o‘quvchi tushunadigan shakli yozuv mashqini jazolash usuliga aylantirmaslikka xizmat qiladi.

3-jadval. Husnixatni kuzatishning namunaviy mezonlari

Mezon	**0 ball**	**1 ball**	**2 ball**
Harf tanilishi	Tanilmaydi	Yordam bilan	Mustaqil taniladi
Yo‘nalish	Buziladi	Qisman to‘g‘ri	To‘g‘ri saqlanadi
Satr	Saqlanmaydi	Ba’zan chiqadi	Mos joylashadi
Oraliq	Qo‘shilib ketadi	Notekis	Qulay saqlanadi

3-jadval muallif taklif etayotgan pedagogik kuzatuv vositasidir, standartlashtirilgan diagnostik test emas. Har bir mezon 0 dan 2 ballgacha tavsiflanadi, umumiy ball esa $B = b_1 + b_2 + b_3 + b_4$ ($0 \leq B \leq 8$) ko‘rinishida hisoblanishi mumkin. Bu yig‘indi faqat o‘quvchining o‘zidagi o‘zgarishni kuzatishga yordam beruvchi yordamchi ko‘rsatkichdir. Uning asosida bola qobiliyati yoki sog‘lig‘i haqida klinik xulosa chiqarish mumkin emas. Tashkiliy jihatdan har ikki-uch mashg‘ulotda qisqa namuna yig‘ish, so‘ng bir mezon bo‘yicha maqsad belgilash qulay; davriylik maktabning sharoiti va dars yuklamasiga ko‘ra moslashtiriladi.

Husnixatni o‘qitishda ota-onaga beriladigan tavsiya ham aniq va me’yorli bo‘lishi kerak.

“Har kuni ko‘p sahifa ko‘chirsin” deyilsa, bola yozuvni jazoga yaqin faoliyat deb qabul qilishi mumkin. Buning o‘rniga o‘qituvchi uyda tekshiriladigan bitta elementni tanlashi, ota-onaga uning yozilish yo‘nalishini ko‘rsatishi va mashqning qisqa bo‘lishini eslatishi mumkin. Uy vazifasining vazifasi darsdagi xatoni takrorlash emas, muvaffaqiyatli namunaning mustaqil yuzaga kelishiga sharoit yaratishdir. Buning uchun rangli qog‘oz, qimmatbaho qo‘llanma yoki murakkab texnologiya shart emas.

DISKUSSIYA

Mavjud tadqiqotlar bevosita harf yozish bo‘yicha izchil ko‘rsatma va amaliy mashqning o‘rni katta ekanini ko‘rsatadi. Santangelo va Graham umumlashtirgan tajribalarda husnixatni maqsadli o‘rgatish o‘qilish hamda ravonlikning yaxshilanishi bilan bog‘liq bo‘lgan [9]. Bu dalil tasviriy vazifani ham shunchaki maroqli mashg‘ulotga aylantirmaslik kerakligini anglatadi. Har bir tasvirga mos aniq grafomotor harakat bo‘lishi, o‘quvchi o‘sha harakatni haqiqiy harf shaklida bajarishi va natijaga qayta aloqa olishi zarur. Aks holda tasvir ko‘rgazmali bo‘lsa-da, yozuv ko‘nikmasiga qanday hissa qo‘shayotganini aniqlash qiyinlashadi.

Tasviriy-obrazli yondashuvning kuchli tomoni - harf elementini bolaning sodda tasavvuri bilan bog‘lash imkoniyatidir. Egri chiziqni “ko‘prik”, ovalni “halqa” deb tasavvur qilish birinchi mashqning maqsadini tushunishga yordam berishi mumkin. Lekin bu usulning chegarasi ham bor: rasm va harf o‘rtasidagi tashqi o‘xshashlik motor harakatning to‘liq bir xil ekanini bildirmaydi.

Ayniqsa, harfni yozishda muhim bo‘lgan boshlanish nuqtasi va tutashuv yo‘li bezakli rasmda ko‘rinmasligi mumkin. Shuning uchun ko‘rgazmali usul bilan o‘qituvchining real harf yozib ko‘rsatishi uzviy bog‘lanishi lozim.

Birinchi sinfdagi har bir darsda tasviriy usuldan bir xil darajada foydalanish shart emas.

Yangi harf birinchi marta o‘rganilayotganda ko‘rgazmali obraz foydali tayanch bo‘lishi mumkin; harf shakli esda qolgach, uni uzoq davom ettirish ortiqcha vaqt oladi. Keyingi mashqlarda namunasiz yozish, so‘z tarkibida qo‘llash va o‘z xatosini ko‘rish ustuvor bo‘ladi.

Yozuvning asta-sekin ravonlashuvi haqida xulosaga kelishda alohida mashq natijasi emas, turli kunlarda va turli matn sharoitida olingan namunalarni taqqoslash ko‘proq ma’lumot beradi [6]. Mahalliy boshlang‘ich ta’lim sharoitida bu metodika oddiy vositalar bilan tashkil etilishi mumkin: doska, bo‘r yoki marker, qog‘ozdagi chiziqli belgi, yozuv daftari, o‘qituvchining o‘z namunalari. Raqamli ekran yordamchi ko‘rgazma bo‘lishi mumkin, biroq yozuv harakatining asosiy qismi qalam va qog‘ozda bajariladi. Harf yozishga tayyorgarlik jarayonini o‘quv dasturidan ajratmaslik muhim. Darsda o‘rganilayotgan tovush-harf munosabatlari, harfning yozma ko‘rinishi va sodda ma’noli so‘z bir-birini to‘ldirsa, mashqning maqsadi bola uchun tushunarliroq bo‘ladi [8]. Taklif etilgan kuzatuv jadvali yordamida o‘qituvchi topshiriqlarni differensiallashtirishi mumkin. Harf shaklini tez tanigan, ammo satrga joylashda qiynalgan o‘quvchiga chegarani ko‘rsatadigan topshiriq zarur. Harakat yo‘nalishini ko‘p marta almashtiradigan o‘quvchi uchun esa katta ko‘rgazmali harakatni takrorlab, keyin uni kichik satrga o‘tkazish maqsadga muvofiq. Bu tavsiyalar texnologik yangilik deb ko‘rsatilmaydi: ularning qiymati bir xil xato uchun hamma bolaga bir xil vazifa bermasdan, kuzatilgan ehtiyojga mos qisqa mashq tanlashidadir.

O‘qituvchining bir og‘iz aniq fikri ba’zan uzoq tushuntirishdan foydaliroq bo‘lishi mumkin. Tadqiqotning cheklovi shundan iboratki, metodik sxema maxsus sinf eksperimentida sinab ko‘rilmagan va uning samaradorligi bo‘yicha foizli natija taqdim etilmaydi. Tasviriy topshiriqlar o‘quvchilar yozuvining o‘qilishiga, ravonligiga yoki qiziqishiga qanday darajada ta’sir qilishini aniqlash uchun keyingi bosqichda oldindan belgilangan baholash mezonlari bilan sinov tashkil etilishi zarur.

Bunda boshlang‘ich va yakuniy yozuv namunalarini bir xil sharoitda olish, amaldagi dasturga rioya qilish va bolalarni bir-biri bilan salbiy qiyoslamaslik muhim. Ilmiy manbalar umumiy tamoyilni asoslaydi, lekin aynan shu mualliflik mashqlarining foydasini avtomatik isbotlab bermaydi.

XULOSA

1-sinfda husnixatga o‘rgatish harf elementini ko‘rish, uning yozilish yo‘nalishini anglash, qo‘l harakatini bajarish va natijani tekshirishning yagona jarayonidir. Tasviriy va obrazli topshiriqlar shu jarayonning dastlabki ikki bosqichini tushunarliroq qilishi mumkin. Ayniqsa, yoy, oval, qiya chiziq va oraliqni saqlash kabi elementlarni sodda rasmlar bilan bog‘lash bolaga mashq maqsadini tushuntirish uchun qulay vositadir. Ammo yozuvning o‘ziga xos talablarini obrazga almashtirib yubormaslik, rasm mashqidan keyin albatta real harf yozdirish lozim.

Maqolada ko‘rgazmali kuzatuv, harakatni bosqichma-bosqich ko‘rsatish, mustaqil yozish va qisqa qayta aloqadan iborat metodik ketma-ketlik tavsiya etildi. Topshiriqlar tizimi va baholash mezonlari o‘qituvchiga xatoning umumiy ko‘rinishini emas, uning aniq sababini izlashga yordam berishi mumkin. Bu takliflarni qo‘llashda bolaning individual sur’ati, o‘qilishi, satrga joylashuvi va charchash belgilari e’tiborga olinishi kerak. Keyingi ilmiy vazifa - mazkur metodikani sinf sharoitida etik va metodik talablarga rioya qilgan holda sinab ko‘rish hamda yozuv namunalarining haqiqiy o‘zgarishini baholashdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dinehart, L. H. Handwriting in early childhood education: Current research and future implications / L. H. Dinehart // Journal of Early Childhood Literacy. — 2015. — Vol. 15, № 1. — P. 97–118. — DOI: 10.1177/1468798414522825.
2. Feder, K. P. Handwriting development, competency, and intervention / K. P. Feder, A. Majnemer // Developmental Medicine & Child Neurology. — 2007. — Vol. 49, № 4. — P. 312–317. — DOI: 10.1111/j.1469-8749.2007.00312.x.
3. Graham, S. Teaching Elementary School Students to Be Effective Writers: Practice Guide / S. Graham [et al.]. — Washington, DC : Institute of Education Sciences, 2012. — NCEE 2012-4058. — URL: https://ies.ed.gov/ncee/WWC/PracticeGuide/17/Published
4. G‘ulomova, X. Husnixat va uni o‘qitish metodikasi : o‘quv qo‘llanma / X. G‘ulomova, Sh. Yo‘ldosheva, G. Mamatova, H. Boqiyeva, A. Sobirova. — Toshkent : Iqtisod-moliya, 2007. — 76 b.
5. James, K. H. The effects of handwriting experience on functional brain development in pre-literate children / K. H. James, L. Engelhardt // Trends in Neuroscience and Education. — 2012. — Vol. 1, № 1. — P. 32–42. — DOI: 10.1016/j.tine.2012.08.001.
6. López-Escribano, C. Promoting Handwriting Fluency for Preschool and Elementary-Age Students: Meta-Analysis and Meta-Synthesis of Research From 2000 to 2020 / C. López-Escribano, J. Martín-Babarro, R. Pérez-López // Frontiers in Psychology. — 2022. — Vol. 13. — Art. 841573. — DOI: 10.3389/fpsyg.2022.841573.

7. O‘zbekiston Respublikasi. Ta’lim to‘g‘risida : 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son Qonun. — URL: https://lex.uz/docs/-5013007
8. Qosimova, K. Ona tili o‘qitish metodikasi : darslik / K. Qosimova, S. Matchonov, X. G‘ulomova, Sh. Yo‘ldosheva, Sh. Sariyev. — Toshkent : Noshir, 2009. — 352 b. — ISBN 978-9943-353-11-4.
9. Santangelo, T. A Comprehensive Meta-analysis of Handwriting Instruction / T. Santangelo, S. Graham // Educational Psychology Review. — 2016. — Vol. 28, № 2. — P. 225–265. — DOI: 10.1007/s10648-015-9335-1.
10. Wolf, B. Effective Beginning Handwriting Instruction: Multi-modal, Consistent Format for 2 Years, and Linked to Spelling and Composing / B. Wolf, R. D. Abbott, V. W. Berninger // Reading and Writing. — 2017. — Vol. 30, № 2. — P. 299–317. — DOI: 10.1007/s11145-016-9674-4.